

کودکان استثنایی

(زمینهٔ تعلیم و تربیت ویژه)

نویسندگان

دانیل بی. هارمان

جیمز. ا. کافن

ترجمه: دکتر فرهاد ماهر

تهران - ۱۳۹۵

هالاها، دانیل، ۱۹۴۴ - م
 کودکان استثنایی: (زمینه تعلیم و تربیت ویژه) / تألیف دانیل. پی. هالاها، جیمز. ام. کافمن؛ ترجمه فرهاد ماهر. - تهران: رشد، ۱۳۹۵ [۹۸۸ ص.: مصور، جدول، نمودار. (ج ۱)
 ISBN ۹۷۸-۹۶۴-۶۱۱۵-۱۲-۱
 Exceptional children: introduction to special education. عنوان اصلی: کتابنامه.
 چاپ ششم: ۱۳۹۵
 ۱. آموزشهای ویژه - ایالات متحده. ۲. کودکان تیزهوش - آموزش و پرورش. الف. کافمن، جیمز، James M. Kauffman. ب. ماهر، فرهاد، مترجم، ۱۳۳۰ - ج. عنوان.
 م ۸۱-۴۶۹۶۷ کتابخانه ملی ایران ۳۷۱/۹۰۹۷۳ LC ۳۹۸۱ / ۲ ه ۹

کودکان استثنایی

زمینه تعلیم و تربیت ویژه

نویسنده: دانیل پی. هالاها، جیمز ام. کافمن

ترجمه: دکتر فرهاد ماهر

چاپ ششم: ۱۳۹۵

چاپ دوم: ۱۳۸۰ - چاپ پنجم: تابستان ۱۳۹۲

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

چاپ صحافی: آمانسا

انتشارات

مرکز نشر و پژوهش کتبهای روان‌شناسی و تربیتی

ساختمان مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری، بین خیابان دانشکده و خیابان ابوریحان، شماره ۴۱،

تلفن: ۶۶۴۰۴۴۰۶

فروشگاه: میدان انقلاب، روبروی سینما بهمن، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت)، شماره ۷۲، تلفن: ۶۶۴۱۰۲۶۲

تهران - ۱۳۹۵

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه مترجم ۱۳

مقدمه‌ای بر ویرایش چهارم ۱۷

فصل ۱ مقدمه

تعریف ۲۸

کودکان استثنایی ۲۸ تعلیم و تربیت ویژه ۲۸

از میان‌تیم و تربیت ویژه چه انتظاری می‌رود ۳۸

رواج کودکان استثنایی ۴۲

تاریخ تعلیم و تربیت ویژه ۴۷

مردم و ایده‌ها ۴۸ افول و صعود تعلیم و تربیت ویژه ۵۵ سازمان‌های حرفه‌ای و والدینی ۶۱

چشم‌اندازها در مورد قانونگذاری در دعوای حقوقی ۷۱

قانونگذاری و دعوی مایه ۶۳

خلاصه ۷۹

منابع و مأخذ ۸۳

فصل ۲ عقب‌ماندگی ذهنی

تعاریف ۸۹

تعریف ا.ا.ام. دی گروسمن ۹۰ تعریف سیستم اجتماعی ۹۵ تعریف رفتاری ۹۶

طبقه‌بندی ۹۶

سیستم ا.ا.ام. دی ۹۶ سیستم متخصصان تعلیم و تربیت ۹۸

رواج ۹۹

علل ۱۰۰

عقب‌ماندگی خفیف ۱۰۱ عقب‌ماندگی شدیدتر ۱۰۸

اندازه‌گیری و سنجش ۱۱۹

آزمون‌های هوش ۱۲۰ سنجش رفتار سازشی ۱۲۷

خصوصیات شناختی ۱۳۰ خصوصیات شخصیتی ۱۳۶

ملاحظات تربیتی ۱۳۸

تعلیم و تربیت برای دانش‌آموزان عقب‌مانده ذهنی خفیف ۱۳۸

تعلیم و تربیت برای دانش‌آموزان عقب‌مانده معتدل ۱۴۹

تعلیم و تربیت برای دانش‌آموزان عقب‌مانده عمیق و شدید ۱۵۳

آرایه‌های مدیریتی ۱۶۱

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش‌دستانی ۱۶۷

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوانان و بزرگسالان ۱۶۹

مراکز نگهداری و نظارتی ۱۷۰ محیط‌های کاری غیر نظارتی ۱۷۲

مراکز نگهداری مربوط به بقا در جامعه ۱۷۵

اداره کودک در مدرسه ۱۷۷

ملاحظات ۱۷۸

ملاحظات و اخذ ۱۸۴

فصل ۳ ناتوانیهای یادگیری

تعاریف ۹۳

عواملی که باید در تعاریف ناتوانیهای یادگیری مدنظر قرار گیرد ۱۹۶

تعریف فدرال ۲۰۱

تعریف کمیته همبستگی ملی برای ناتوانیهای یادگیری ۲۰

تعریف انجمن مربوط به کودکان و بزرگسالان مبتلا به ناتوانیهای یادگیری ۲۰۳

رواج ۲۰۳

علل ۲۰۴

عوامل ارگانیکی و بیولوژیک ۲۰۴ عوامل ژنتیک ۲۰۷

عوامل محیطی ۲۰۷

سنجش و اندازه‌گیری ۲۰۸

آزمون‌های میزان شده پیشرفت تحصیلی ۲۰۸ آزمون‌های فرایند ۲۰۹

سیاه‌های غیر رسمی خواندن ۲۱۲ روش‌های ارزشیابی تکوینی ۲۱۳

خصوصیت‌های رفتاری و روان‌شناختی ۲۱۶

مشکلات ادراکی، ادراکی - حرکتی، و هماهنگی کلی ۲۲۰

اختلالات توجه و بیشکاری ۲۲۲

اختلالات حافظه و تفکر ۲۲۷ سازگاری اجتماعی ۲۳۰ کودک ناتوان در یادگیری به عنوان

یادگیرنده های با نقایص راهبردی ۲۳۹ مشکلات عصب شناختی ۲۴۰ پیشرفت تحصیلی ۲۴۱

ملاحظات تربیتی ۲۴۷

آموزش فرایند ۲۴۷ رویکردهای چند حسی ۲۵۱

کاهش محرک و ساختار برای بیشکاری و حواس پرتی ۲۵۲

استفاده از داده ها در درمانی در مورد کودکان بیشکار ۲۵۳ آموزش شناختی ۲۵۴

تغییر رفتار ۲۵۹ آموزش مستقیم ۲۶۰

آرایه های اجرایی ۲۶۲

ملاحظات ویژه در تیم و تربیت کودک پیش دبستانی ۲۶۳

ملاحظات ویژه در تعامل و تربیت نوجوانان و بزرگسالان ۲۶۹

برنامه ریزی در سطح دبیرستان ۲۶۹ برنامه ریزی در دوره های پس دبستانی ۲۷۶

اداره کودک و نوجوان ۲۸۰

خلاصه ۲۸۱

منابع و مأخذ ۲۸۸

فصل ۴ آشفته گی هیجانی اختلال رفتاری

اصطلاح شناسی ۳۰۱

تعریف ۳۰۲

مشکلات تعریف ۳۰۲ تعاریف رایج ۳۰۷

طبقه بندی ۳۰۹

مشکلات طبقه بندی ۳۰۹ سیستم های رایج طبقه بندی ۳۱۱

رواج ۳۱۵

علل ۳۱۷

علل و مدل های مفهومی ۳۱۸ عوامل بیولوژیک ۳۲۰ عوامل خانوادگی ۳۲۱

عوامل فرهنگی ۳۲۲ عوامل مدرسه ۳۳۴

شناسایی ۳۲۷

خصوصیات رفتاری و روان شناختی ۳۲۹

- خصوصیت‌های اجتماعی و هیجانی ۳۲۱
- خصوصیات خاص کودکان آشفته عمیق و شدید ۳۳۲
- ملاحظات تربیتی ۳۳۶
- مدل‌های مفهومی و تعلیم و تربیت ۳۳۷ برآیند رایج از مدل‌های مفهومی ۳۴۲
- آرایه‌های اجرایی ۳۴۶
- ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش دبستانی ۳۵۳
- ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوانان و بزرگسالان ۳۵۶
- چشم‌انداز برای بزرگسالان ۳۵۸
- اداره کودک در مدرسه ۳۵۹
- خلاصه ۳۶۰
- منابع و مآخذ ۳۶۵
- فصل اول اختلالات زبان و گفتار
- تعریف ۳۷۳
- تاریخچه ۳۷۷
- رشد ۳۸۱
- چرایی و چگونگی یادگیری زبان ۳۸۵
- اختلالات گفتار ۳۸۷
- اختلالات صدا ۳۸۸ اختلالات تولید گفتار ۳۹۲
- اختلالات مربوط به روانی ۳۹۷
- اختلالات همراه با نقایص دهان چهره‌ای ۴۰۰
- اختلالات مربوط به آسیب عصب شناختی ۴۰۶
- اختلالات زبان ۴۰۷
- نبود رشد زبان کلامی ۴۱۷ زبان از لحاظ کیفی متفاوت ۴۱۹
- درنگیده زبان ۴۲۱
- رشد ناپیوسته زبان ۴۲۲
- سیستم‌های ارتباطی برای افراد معلول شدید ۴۲۳
- رواج ۴۲۵
- راهمبردها برای ارزیابی و مداخله درمانی ۴۲۹
- خصوصیت‌های رفتاری و روان‌شناختی ۴۳۰

ملاحظات تربیتی ۴۳۲

نقش معلم در استفاده از زبان ۴۳۲

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش دبستانی ۴۳۸

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوانان و بزرگسالان ۴۴۴

اداره کودک در مدرسه ۴۴۶

خلاصه ۴۴۹

منابع و مآخذ ۴۵۲

فصل ۶ آسیب دیدگی شنوایی

تعریف و طبقه بندی ۴۵۹

رواج ۴۶۳

آنا و می. میزیولوژی گوش ۴۶۳

گوش بیرونی ۴۶۵ گوش میانی ۴۶۵ گوش درونی ۴۶۵

اندازه گیری شنوایی شنیدن ۴۶۷

شنودسنجی صدای خالص شنودسنجی گفتاری ۴۶۹

آزمونها برای کودکان و نوجوانان مشکل - آزمون ۴۶۹ نرند و گزینش در مدرسه ۴۷۱

علل ۴۷۲

آسیب های مختلط، حسی عصبی و رسانشی ۴۷۲ آسیب دیدگی های گوش بیرونی ۴۷۳

آسیب دیدگیهای گوش میانی ۴۷۴ آسیب دیدگی های درونی ۴۷۵

خصوصیات رفتاری و روان شناختی ۴۷۸

رشد زبان و گفتار ۴۷۹ توانایی هوشی ۴۸۱

پیشرفت تحصیلی ۴۸۶ سازگاری اجتماعی ۴۸۷

ملاحظات تربیتی ۴۸۹

شیوه دهانی در برابر شیوه دستی ۴۹۰ تکنیک های گفتاری - آموزش شنیداری و گفتارخوانی ۴۹۲

تکنیک های دستی - زبان نشانه و انگشت خوانی ۵۰۳

آرایه های مدیریتی ۵۰۶ پیشرفت های تکنولوژیک ۵۰۹

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش دبستانی ۵۱۵

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوانان و بزرگسالان ۵۱۸

اداره کودک در مدرسه ۵۲۰

خلاصه ۵۲۵ - منابع و مآخذ ۵۳۰

فصل ۷ آسیب‌دیدگی دیداری

تعریف و طبقه‌بندی ۵۳۸

رواج ۵۴۱

آناتومی و فیزیولوژی چشم ۵۴۱ اندازه‌گیری توانایی دیداری ۵۴۳

علل ۵۴۵

خصوصیات رفتاری و روان‌شناختی ۵۴۹

رشد زبان ۵۴۹ توانایی هوشی ۵۵۲ تحرک ۵۵۹

پیشرفت تحصیلی ۵۶۳ سازگاری اجتماعی ۵۶۴

ملاحظات تربیتی ۵۶۷

بریل ۵۶۸ استفاده از دید باقی مانده ۵۷۱ مهارت‌های گوش دادن ۵۷۳

آموزش حرکات ۵۷۴ وسایل کمک آموزشی ویژه ۵۸۰ آرایه‌های مدیریتی ۵۸۶

ملاحظات ویژه در تعبیه و تربیت کودکان پیش‌دبستانی ۵۸۷

ملاحظات ویژه در تعبیه و تربیت جوانان و بزرگسالان ۵۹۰ زندگی مستقل ۵۹۰ اشتغال ۵۹۴

ادبیات ۵۹۶

ملاصه ۶۰۴

منابع و مآخذ ۶۰۹

فصل ۸ ناتواناییهای حسی-حرکتی

تعریف و طبقه‌بندی ۶۱۰

رواج و نیاز ۶۱۸

آسیب‌دیدگیهای عصب‌شناختی ۶۲۰

فلج مغزی ۶۲۳ صرع (اختلال حمله) ۶۳۰ نابستگی تیرا ۶۳۵

بیماری ماده خاکستری نخاع ۶۳۸ سخت‌شدگی چندگانه ۶۳۸

دیگر آسیب‌دیدگیهای عصب‌شناختی ۶۳۹

شرایط عضلانی اسکلتی ۶۳۹

دیستروفی عضلانی ۶۴۰ آرتروز ۶۴۱ دیگر شرایط ۶۴۲

بدشکل‌گیریهای مادرزادی ۶۴۳

بدشکل‌گیریهای رایج ۶۴۴ بدشکل‌گیریهای مادرزادی و ناقص‌الخلقه‌ها ۶۴۶

حوادث و دیگر شرایط فیزیکی ۶۴۷

طرد و بهره‌کشی از کودک ۶۵۴

- خصوصیتهای رفتاری و روان‌شناختی ۶۵۶
- پیشرفت تحصیلی ۶۵۶ خصوصیات شخصیتی ۶۵۹
- پروتز، ارتوتز و طرحهای سازشی برای زندگی روزمره ۶۶۳
- ملاحظات تربیتی ۶۶۷
- روش‌های تغییر رفتار ۶۶۹ برنامه‌های تعلیم و تربیت انفرادی ۶۶۹
- کارگماری تربیتی ۶۷۲ اهداف تربیتی و برنامه‌های درسی ۶۷۲ پیوندها با دیگر علوم ۶۸۱
- لاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش‌دبستانی ۶۸۲
- ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوانان و جوانان ۶۸۶
- انتخاب کارانه شغلی ۶۸۶ میل و تشفی اجتماعی - جنسی ۶۹۲
- اداره کودک در مدرسه ۶۹۴
- خلاصه ۶۹۵
- منابع و مأخذ ۶۹۹
- فصل ۱۰ سرآمدی
- تعریف ۷۰۰
- تغییرات در تعریف سرآمدی ۷۰۹ یک تعریف پیشنهادی ۷۱۷
- رواج ۷۱۸
- خاستگاه سرآمدی ۷۲۰
- ژنتیک و دیگر عوامل بیولوژیک ۷۲۰ عوامل اجتماعی ۷۲۳
- سرنده کردن و شناسایی ۷۲۸
- کارآمدی و ثمربخشی تکنیکهای سرنده کردن ۷۲۸ اندازه‌گیری خاستگاه ۷۳۰
- خصوصیات رفتاری، جسمی و روان‌شناختی ۷۳۳
- خصوصیات جسمانی ۷۳۴ خصوصیات تربیتی و شغلی ۷۳۵
- خصوصیات اجتماعی و هیجانی ۷۳۸ خصوصیات اخلاقی ۷۴۳
- نگرشها در کودکان سرآمد و تعلیم و تربیت آنها ۷۴۶
- گروه فراموش شده دانش‌آموزان سرآمد ۷۵۱
- مسئله کم‌پیشرفتی ۷۵۱ دانش‌آموزان سرآمد اقلیت ۷۵۳ دانش‌آموزان سرآمد معلول ۷۵۵
- ملاحظات تربیتی ۷۵۷
- شتاب بخشی ۷۶۳ مدل‌های غنی‌سازی ۷۶۴
- معلمان دانش‌آموزان سرآمد ۷۶۸

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت کودک پیش دبستانی ۷۷۰

ملاحظات ویژه در تعلیم و تربیت نوجوان و بزرگسال ۷۷۶

اداره کودک در مدرسه ۷۷۸

خلاصه ۷۷۸

منابع و مأخذ ۷۸۲

فصل ۱۰ بهنجارسازی و نگرشها در مورد افراد ناتوان

بهنجارسازی ۷۸۸

جنبش ضدنامگذاری ۷۸۹ جنبش حقوق ناتوانی ۷۹۹

نگرشهای جامعه در مورد نوزادان معلول ۸۰۵

تکنولوژی و بهنجارسازی ۸۱۰ برخورد رسانه‌ای در مورد ناتوانان ۸۱۲

نام‌وسه‌ای کردن ۸۲۰

پژوهش در باره اثرات کارگماری در مؤسسات بزرگ شبانه‌روزی ۸۲۲

پژوهش در باره اثرات کارگماری در مؤسسات اقامتی - اجتماعی ۸۲۳

دی‌سازی ۸۲۴

عصر مطالعات ۱۲ (۱۹۸۰ - ۱۹۵۰) ۸۲۷

عصر بعد از مطالعات نازآمدی ۱۹۸۰ تاکنون ۸۳۰

آینده عادی‌سازی ۸۳۲

خلاصه ۸۵۲

منابع و مأخذ ۸۵۸

واژگان فارسی به انگلیسی ۱۶۳

واژگان انگلیسی به فارسی ۸۹۵

فهرست اعلام ۹۰۹

فهرست موضوعی ۹۳۱

مقدمه مترجم

داشتن تصویری گریز از تعداد، حال و روز، امکانات و شرایط زیست زندگی کودکان استثنایی در ایران در تبیین دایره برحقانیت تلاش برای دسترسی به منابع فنی لازم برای مواجهه با نیازهای این گروه از جمعیت است. بدون دسترسی به چنین تصویری، ضرورتها ناشناخته می ماند و تلاشها نیز به امری حیاتی، بل به امری تقلیدی، خام و ناپخته مبدل می گردد. در چنین حالتی اگر دست بالا بگیریم، تلاشهای انجام شده یا در حال انجام - که خواه ناخواه بخشی از درآمد ملی را به خود اختصاص داده - نه تنها در جهت خدمت رسانی به جمعیت استثنائی صرف نمی شود بلکه در راستای ایجاد اشتغالی مصرف می شود که بازده آن نه در کیسه استثنائیهها، بلکه به جیب کسانی می رود که برای تربیت آنان سرمایه گذاریهای کلان شده است. به دیگر سخن، در چنین حالتی هدف از بخشی از سرمایه گذاریهای آموزشی، ایجاد اشتغال برای متخصصان و دیدگان این حوزه علمی می گردد، و نه خدمت رسانی به افراد استثنائی. نگارنده این رساله را باور دارد که شاید فقر علمی موجود و نبود منابع کافی معلول همین ماجرا باشد. به عبارت دیگر مدعی شد که تاکنون تحقیقی دقیق که بتواند تصویری از حال و روز استثنائیهها در مملکت به دست دهد انجام نگرفته یا حتی ضرورت آن نیز احساس نشده است. بنابراین، اعداد و ارقام مربوط به این جمعیت همگی در حد گمانه هاست، و به تبع آن برنامه ریزیهای مربوط برپایه ای نه چندان استوار پا گرفته است.

واقعیت آن است که تصویر شرایط بهداشتی، آموزشی و شغلی استثنائیهها متفاوت از دورنمایی نیست که از شرایط بهداشتی، آموزشی و شغلی کودکان و بزرگسالان عادی در دست داریم. در واقع، ترسیم حال و روز استثنائیهها، مینیاتوری است از تصویر حال و روز

کودکان و نوجوانان عادی، اما در پس زمینه‌ای تیره‌تر، مبهم‌تر و غبارگرفته‌تر. بنابراین درست آن بود که جهت ترسیم زوایای مینیاتور استثنایها، ابتدا دورنمایی کلی از زندگی کودکان، نوجوانان و بزرگسالان عادی کشور داشته باشیم. اما چنین کاری در ایران به امکانات مالی، بضاعت علمی و صبر و بردباری بسیار نیاز دارد. در اینجا فقط اشاره می‌کنیم به اینکه کمبود فزاینده فضای آموزشی و پرسنل مورد نیاز، کمبود معلمان و متخصصین تربیت شده و کارآمد، نبود امکانات آموزشی، روشن نبودن هدفهای تعلیم و تربیت، بی‌سازمانی و فقدان مدیریتی کارآمد، همه از جمله عناصر تشکیل‌دهنده نظام آموزش است که لاجرم میوه‌ای نه چندان شیرین به بار خواهد آورد.

آموزش و تعلیم و تربیت کودکان استثنایی، همین نارساییها را در مرتبه‌ای بسیار شدیدتر تجربه می‌کند. ببینیم چرا؟

بنابر برآوردهای آمار، رابج در سطوح بین‌المللی، از مجموع کل هر جامعه، نسبت‌های استثنایها به نژاد ستمی - به شرح زیر است:

آسیب دیده گفتار	۳/۵٪
عقب‌مانده ذهنی	۲/۳٪
آشفته هیجانی	۲٪
ناتوان در یادگیری	۲٪
آسیب‌دیده شنوایی	۰/۶٪
نابینا / ناشنوا و دیگر چند معلولیتها	۰/۶٪
افراد مفلوج و دیگر اشکال آسیب‌دیدگی	۰/۱٪
معلولین بینایی	۰/۱٪
جمع	۱۱/۶٪

اگر این نسبتها در جامعه ما نیز راست باشد - که هست - می‌توان گفت افراد استثنایی نیازمند به خدمات ویژه برای یک جامعه پنجاه میلیونی (طبق سرشماری سال ۱۳۶۵) به شرح جدول صفحه ۱۵ است:

نوع استثنایی	درصد	تعداد (به نفر)
آسیب دیده گفتاری	۳/۵	۱/۷۵۰/۰۰۰
عقب مانده ذهنی	۲/۳	۱/۱۵۰/۰۰۰
آشفته هیجانی	۲	۱/۰۰۰/۰۰۰
ناتوان در یادگیری	۲	۱/۰۰۰/۰۰۰
آسیب دیده شنوایی	۰/۶	۳۰۰/۰۰۰
نابینا / ناشنوا و دیگر چند معلولیتها	۰/۶	۳۰۰/۰۰۰
افراد مفقود و دیگر اشکال آسیب دیدگی	۰/۵	۲۵۰/۰۰۰
معلولین جسمانی	۰/۱	۵۰/۰۰۰
جمع	۱۱/۶	۵/۸۰۰/۰۰۰

با توجه به ارقام حاصله، بسیاری از کودکان معلولیت، و رقم کلی ۵/۸۰۰/۰۰۰ نفر انسان استثنایی در جامعه ما می‌باشد. از دریافت که امکانات لازم برای خدمت رسانی به این جمعیت چیزی فراتر از نیمی از امکانات موجود برای کل نظام آموزشی است. اما نه اینکه چنین نیست، بلکه این بخش از جمعیت به عنوان زائده‌ای برای نظام آموزشی محکوم شده است. حداقل در عمل کمتر نه در تئوری زائده‌ای که برخلاف قانونمندیهای زائده، نه روبه‌رو شد، بلکه روبرو دارد. چنین است که این جمعیت انبوه نه تنها به حال خود رها شده است، بلکه بخش عمده‌ای از نیروی سازنده جامعه را مصروف خویش کرده و مانع از صرف آن برای توسعه کشور می‌شود. توجه کنیم که شناخت، برنامه‌ریزی، مشارکت عمومی و دستیابی به شرایط مناسب، نه تنها در راستای منافع افراد استثنایی عمل می‌کند، بلکه گامی است مهم در جهت احیای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جامعه.

ترجمه کتاب حاضر که در مدتی کوتاه - کمتر از ده سال - به ویرایش چهارم رسیده و در آمریکا از جمله کتب پایه در زمینه کودکان استثنایی به شمار می‌آید، گامی است هرچند کوچک در راستای نیل به هدف تأمین زندگی بهتر از طریق تجهیز علمی دانشجویان، مربیان، و والدین کودکان استثنایی و نیز به هنگام سازی اطلاعات اساتید محترمی که در این حوزه علمی مشغول به کارند.

در خاتمه لازم می‌دانم از مسئول محترم انتشارات رشد و همکاران ایشان که در راه به ثمر رسیدن این تلاش کوشش فراوان نموده‌اند سپاسگزاری کنم.
 فرهاد ماهر